

Mâtürîdî

Hülya ALPER

ORCID: 0000-0002-0099-9024

Dr. Öğretim Üyesi, Muhammet AYDIN
Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Gümüşhane/Türkiye,
maydin@gumushane.edu.tr

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 11.11.2020 Düzeltme/Revised: 02.12.2020 Kabul/Accepted: 08.12.2020

Kitap inceleme Makalesi / Book Review Article

Atıf / Cite as: Aydın. M. (2020). Mâtürîdî (Hülya Alper). Antakiyat, 3(2), 323-326

Öz

İmam Matürîdî İslam düşüncesinin kurucu isimlerinden birisidir. Son dönemlerde kendisine yönelik ilginin artarak devam etmesi ve hakkında bilimsel nitelikli yayınların çoğalması sevindirici bir gelişmedir. Bu yazıda akademisyen Hülya Alper'in "Matürîdî" isimli kitabının tanıtımı yapılmıştır. Matürîdî son dönemlerin popüler ismi olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bu manada Matürîdî'yi sahih ve otantik yönleriyle tanımak ve bilmek önem arz etmektedir. Eserde gerek klasik temel kaynaklara gerekse yeni akademik çalışmalara yer vermesi, daha dikey okuma yapmak isteyenler açısından da oldukça faydalı olmuştur. Ayrıca eserde itikâdî/kelâmî konuların yalın, sade, açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmesi de kayda değer husustur. Taşıdığı bu niteliklerden ötürü eserin çok geniş bir okur kesimine hitap ettiği kolaylıkla söylenebilir. Bu çalışma akademi, düşünce, kültür ve sosyal hayatımıza yeni perspektifler açmaya aday değerli bir eserdir.

Anahtar kelimeler: Mâtürîdî, Kelâm, Hikmet, Lütuf, Akıl.

İmam Matürîdî İslam düşüncesinin kurucu isimlerinden birisidir. Son dönemlerde kendisine yönelik ilginin artarak devam etmesi ve hakkında bilimsel nitelikli yayınların çoğalması sevindirici bir gelişmedir. Bu yazımızda akademisyen Hülya Alper'in "Matürîdî" isimli kitabın tanıtımını yapılmıştır. Zira Matürîdî sadece akademi dünyasının değil genel okur kitesinin de dikkatlerini çekmeyi başarmıştır. Eser dört bölüm halinde planlanmıştır. Giriş kısmında *Matürîdî'nin coğrafi, siyasi, ilmi ve kültürel çevresi* hakkında özet bilgiler verilmiştir. Ardından *hayatı ve eserleri* ele alınmış olup bir sonraki bölümde *ana konularıyla kelam sistemi* yer almıştır. Son bölümde ise Matürîdî'nin *İslam düşüncesindeki yeri* ele alınarak eser tamamlanmıştır.

Matürîdî'nin coğrafi, siyasi, ilmi ve kültürel çevresinin işlenmesi Matürîdî'yi daha doğru ve iyi anlamak adına yerindedir. Nitekim Matürîdî, pek çok ilim adamı gibi ne sadece içinde yetiştiği çevrenin ürünü olarak görülebilir ne de tamamen kendi ortamından bağımsız bir şekilde tanımlanabilir. Zira seçkin bir âlimin varlık buluşu,

indirgemeci bir yaklaşımla sadece yetiştirdiği ortamlarla açıklanamaz. Tabii içinde bulunduğu çevrenin onun üzerinde hiçbir tesiri olmadığı da söylenemez. Esasen birinden diğerine doğru seyreden tek yönlü bir süreçten ziyade karşılıklı bir etkileşimden bahsetmek daha uygun olacaktır (s. 11).

Matürîdî'nin yorumlarında olguya değer verdiği anlaşılmaktadır. Kimi tespitlerinde gerçekçiliğe referanslarda bulunduğu görülmektedir. Söz gelimi *Kitabü't-Tevhîd*'in başında kendi içinde yaşadığı kültürel ortamı da tasvir edercesine insanların farklı dinlere bağlandıklarını; herkesin kendi benimsediğinin doğru, aksinin ise bâtil olduğunu kabul ettiğini belirtmektedir. Bu zeminden hareketle teolojik yorumlarda bulunur. “Matürîdî, sosyolojik bir realiteden kalkarak esasen taklidin¹ doğruluk ölçütü sayılamayacağını vurgulamakta; bir dine mensup olanların niceliğinin de o dinin doğruluğunun delili olamayacağına işaret etmektedir.” (s. 43).

Matürîdî'nin eserlerinin başından itibaren hikmete açık atıflar fark edilmektedir. Aynı şekilde bilgi felsefesini sistematik tarzda ilk kez ele alması onu ilmi Kelâm'da ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmiştir. Yazarın bu konudaki düşüncesi şöyledir: “Aslında bir İslam düşünürü ve Kur'an yorumcusu olarak Matürîdî, hakikatin peşinde koşmakta dolayısıyla bilgiye ve bilmeye özel bir değer ve önem atfetmektedir. Dahası Matürîdî bilgi bahsine başlarken hakla bâtilin, iyiyle kötünün bilgisinin, bir kısım insanların² iddia ettiği gibi insanın kalbinde vuku bulmasıyla ya da ilham yoluyla söz konusu olamayacağını zikreder. Akabinde bilgiye ulaşma yolu olarak duyular, haber ve nazarı/akli düşünme üç temel bilgi kaynağı şeklinde sunar.” (s. 49).

Bilgi kaynağı olarak haber başlığında hadislerle amel edilmesi için içtihadı ihtiyaç bulunduğunu dile getirmektedir. Ne var ki, buradan hareketle haberi vahid de denilen pek çok hadislerle amel edilmesi hakkında Matürîdî'nin serbest bir tutum içinde olduğu çıkarımına gidilemez. Zira onun maksadı, hadislerle amel edilmesine karşı çıkmak değil, tevatür seviyesine ulaşmamış bir rivayetin kesin bilgi doğurmadığı için içtihat edilerek uygulanması gerektiğini hatırlatmaktır. Matürîdî'ye göre bütün yaratılmışlarda, olup biten her şeyde Allah Teâlâ'nın vahdaniyyet ve rubûbiyyet delilleri yerleştirilmiştir. İnsan akli Allah'ın birliğini ve rabliğini tanıyacak bir yapıda yaratılmıştır. Matürîdî bu konuda tevhidin akli temellendirmesini yapmaktadır. “Aslında tevhidden daha güzel ve iyi, ona iman etmekten daha değerli bir şey yoktur.

¹ Matürîdî burada insanların içinde buldukları geleneğe gönderme yapar ve her birinin geçmişte aynı yolu takip eden atalarının bulunduğu hususunda ittifak ettiklerine dikkat çekmektedir.

² Matürîdî eserinde çoğu zaman açık isimlere atıf yapsa da bazen muhatapları belirsiz bırakmaktadır. Bilgi edinme yollarından söz ederken bazıları şeklinde anonim bir kullanımda bulunur. “Bazıları meşruiyeti zihninde sübût bulan şeyle kişinin amel etmesi gerekir derken bazıları da şöyle demiştir: insan bilginin kaynağını kavramaktan âcizdir, o sadece kendisine ilham olunan şeyle amel etmelidir çünkü bu, evrenin yönetimine sahip bulunan Allah'tan gelmektedir.” Matürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd Tercümesi*, çev. B. Topaloğlu, İsam Yayınları, Ankara, 2013, 45.

Çünkü o, akıllar tarafından iyi ve güzel görülmüştür.” (Alper, 2019: 67). Matürîdî'nin tevhit vurgusunun anlamını Alper'den takip edelim: “Matürîdî, pek çok Kelâmi konuyu hep tevhit ve rubûbiyyet prensibiyle uyuşup uyuşmaması bakımından incelemeye tabi tutmuş; böylece bütün yönleriyle tutarlı bir düşünce sistemi ortaya koymuştur. Onun tevhit ile birlikte rubûbiyyet vurgusu, ibadete layık tek varlığın Allah Teâlâ olduğuna dair beyanları ontoloji ile aksiyolojiyi, varlık ile ahlakı birbirine bağlı düşündüğüne işaret etmektedir ki aslında bu zorunlu bir husustur. Onun benimsediği tevhit ilkesi salt nazari bir mesele değil, rubûbiyyetle birlikte insanın edim ve eylemlerine yansımaları bulunan hatta onları belirleyen merkezi ve dinamik bir prensiptir.” (s.72).

Matürîdî'nin keliminde merkezi kavramlardan en önemlisi *hikmet* kavramıdır. Hatta yazara göre onun kelamına “hikmet kelamı” dahi denebilir. Matürîdî peygamberlik kurumunu da hikmet ve lütuf kavramları bağlamında ele almaktadır. İlahi hikmet, Allah'ın bütün fiillerini kapsayan geniş anlamı bir kavramdır. Lütuf ve rahmet sıfatı taşıyan bir fiil de hikmet kavramı altında olmalıdır. Dolayısıyla Allah'ın peygamber göndermesi de hem hikmet hem de lütuf ve rahmettir. Alper nübüvvetin sağladığı faydaları Matürîdî'den referansla dört maddede toplamaktadır. a. Yeryüzünde insan varlığının devamı, b. Şükre ve iyiliğe ulaşma yolu, c. İnsan doğasına karşı akla destek ve d. Adalet temelli bir toplum inşası, şeklinde rasyonel bakımdan sıralamaktadır.

İnsan fiilleri konusuna gelindiğinde bu meseleyi ilahi ilimle ilişkisi açısından Alper şöyle yorumlamaktadır: “Matürîdî'nin ilahi ilim hakkında yaptığı açıklamalar, Allah'ın ilminin, insanın eylemini belirlemediği sonucuna götürmektedir. Allah gaybı ve şahidi bilir. Gaybı bilmesi bir şeyin olacağını bilmesidir. Olduğu zaman da şahidi bilir. Değişim malumdur, ilimde değildir. Aslında Matürîdî açıkça ifade etmese de öyle anlaşılıyor ki sorunun çözümünde ilm-i ilâhinin zamansızlığına işaret etmiştir. Bilenin, zamana bağlı olarak değişim gösteren bir bilineni, kendisi değişmeksizin bilmesi, ancak zaman ve mekân dışı olduğunda söz konusu olabilir.” (s. 107).

Matürîdî'nin İslam düşüncesindeki yerine gelince yazar, Matürîdî'nin sadece kendi düşüncelerini takip edenler üzerinde değil de, bu düşüncelere karşı çıkanlar üzerinde de belirli bir etkisi bulunduğunu ifade etmektedir. Günümüzde Matürîdî ve Matürîdî ekolü hakkındaki çalışmalar, giderek artmakta, bu alana yönelik güçlü bir eğilim bulunduğu görülmektedir. Diğer yandan yazar yerinde bir uyarıda bulunmaktadır. Matürîdî'ye yönelik ilginin istismara dönüşmemesi ve her eğilimin Matürîdî üzerinden kendi görüşlerini meşrulaştırma hamlelerine karşı bizleri müteyakkız olmaya davet etmektedir. Yazar tehlikeli gördüğü yaklaşımı şöyle tasvir eder: “Diğer yaklaşım ise Matürîdî'yi bugüne taşımak değil, bugünün anlayışını,

Matürîdî'nin zihnine yükleyerek mensuplarına aktarmak olarak ifade edilebilir.³ Bu yaklaşım, çağdaş İslam düşüncesine hayat verme bir yana 'modern batı felsefesinin' Matürîdî üzerinden meşrulaştırılması gibi bir tehlike içermektedir." (s. 134).

Sonuç olarak Matürîdî günümüzde de gündemde olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bu manada Matürîdî'yi sahih ve otantik yönleriyle tanımak ve bilmek önem arz etmektedir. Burada amaç Matürîdî'yi tüketmek değil, fikirlerini ve metodolojisini doğru anlayarak dini düşünceye yeni pencereler açmak olmalıdır. Yazarın oldukça önemli bir ismi ele alması isabetli olmuştur. Eserde gerek klasik temel kaynaklara gerekse yeni akademik çalışmalara yer vermesi, daha dikey okuma yapmak isteyenler açısından da oldukça faydalı olmuştur. Ayrıca eserin itikâdî/kelâmî konuları yalın, sade, açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmesi de kayda değer husustur. Taşıdığı bu niteliklerden ötürü eserin çok geniş bir okur kitlesine hitap ettiği kolaylıkla söylenebilir. Bu çalışma akademi, düşünce, kültür ve sosyal hayatımıza yeni perspektifler açmaya aday değerli bir eserdir.

³ Anlaşıldığı kadarıyla yazar burada Matürîdî üzerinden kimi araştırmacıların ideolojik çabalarına/girişimlerine dikkat çekmektedir.